

23rd Euroclio Annual Conference: Reimagining Remembrance, Belfast 2016

V polovině března 2016 uspořádalo Evropské sdružení učitelů dějepisu (Euroclio) v severoirském Belfastu svou 23. výroční konferenci pod názvem „Vzpomínání v nové perspektivě“ (Reimagining Remembrance). Na šest dnů se sešlo přes 150 učitelů dějepisu, historiků, představitelů neziskových organizací či pracovníků dalšího vzdělávání pedagogů. Cílem konference bylo nabídnout podněty pro odbornou přípravu a rozvoj v duchu hlavních cílů samotného Euroclia. Přinášíme výběr z postřehů, které by mohly být inspirativní pro vzdělávání o minulosti v českém prostředí.

Euroclio bylo založeno v roce 1992 na popud Rady Evropy jako zastřešující organizace profesionálů v oblasti historického vzdělávání. Původní orientace zejména na západoevropské země byla rozšířena na Balkán a východní Evropu, později i mimo ni. Aktuálně má asociace 71 členů ve 40 zemích. Vzdělavatelé Ústavu pro studium totalitních režimů dlouhodobě činnost Euroclia sledují a zájem o propojení aktivit vyústil v roce 2014 v přihlášku do organizace. Na výroční konferenci pak byl ÚSTR přijat jako přidružený člen. Plné členství je určeno hlavnímu národnímu sdružení učitelů dějepisu, v českém případě Asociaci učitelů dějepisu. Z poučky o jedné „plně“ členské národní organizaci byla tento rok učiněna výjimka. Polský politicko-paměťový konflikt vyústil v paralelní členství dvou profesních organizací, jedné zastupující současnou vládu a nacionalistický pohled na dějiny, druhé s liberálním přístupem k minulosti (Polish History Teacher's a The School for Creative Teachers).

O pořádání výroční konference se každoročně uchází několik členských sdružení, která prezentují návrhy, jak chtějí další ročník setkávání uchopit. Jednotliví členové, především národní sdružení učitelů dějepisu, nabízejí program, který odráží specifiku místa a národního přístupu k výuce dějepisu. Severní Irsko svůj letošní program doplnilo podtitulem „Potýkání se s odkazem násilné minulosti v dějepisném a kulturním vzdělávání“. Konflikt mezi protestantskými probritskými loajalisty a irskými katolickými republikány je v zemi stále přítomný a vyrovnání se s násilnou minulostí je vnímáno jako důležitý společenský problém. Je v mnohém modelovým příkladem hlubokého etnicko-nábožensko-politického zápolení, které i dnes disponuje významnou mobilizační silou. Je proto zřejmé, že takové prostředí je vážnou výzvou pro vzdělávání o minulosti, a není náhodou, že některé inspirativní postupy ve výuce pomoci kontroverze či v post-konfliktním vzdělávání pocházejí právě ze Severního Irsku.

Máme v českém prostředí podobný typ problematické minulosti, která si žádá promyšlený vzdělávací postup? Ačkoli dnešní mobilizační potenciál vztahování se ke komunistickému režimu slábne a v politice nehraje roli zásadní dělicí linie, ze zkušenosti

ností víme, že toto téma stále vnáší do výuky napětí a pro učitele je konfliktní. Podle našeho názoru lze pro výuku tohoto citlivého tématu získat v Severním Irsku řadu podnětů. Násilnost a bezprostřednost severoirských nepokojů (anglicky zvaných Troubles; ohraničených léty 1968 a 1998; odhadovaný počet obětí celkem 3600) dává současné vzdělávací situaci nálepku post-konfliktní, ale i slabší varianty rozporuplného vzpomínání se mohou, jak se pokusíme ukázat, z vyhocených situací poučit.

Od roku 2012 navíc probíhá paralelně v Severním Irsku i Irské republice tzv. Dekáda stoletých výročí (Decade of Centenaries) připomínajících události irské revoluce jak ze strany unionisticko-protestantské, tak nacionalisticko-katolické. Počínaje zákonem o autonomii pro Irsko z roku 1912 přes letos paralelně oslavované Velikonoční povstání (vzpomínání zejména katolické) a výročí bitvy na Sommě (masové zapojení irských vojáků v uniformách britské armády v I. světové válce) a konče občanskou válkou v letech 1922–1923 se vzpomínání nese v duchu vzdělávání a tolerance. Jak jsme však měli možnost zaznamenat na různých místech Belfastu, pobíhá v rámci oslav též silná identitární mobilizace. Je otázkou, zda dochází k propojení jednotlivých komunit při oslavách, nebo zda stále „katolíci“ a „protestanti“ (primárně v kulturním, ne náboženském smyslu) vzpomínají na „své“ události, pouze historicky poučeně. Stále tak platí místní vtíp o kalendáři aktivistů v Severním Irsku: *January, February, March, March, March...* (leden, únor, březen – v angličtině též ve smyslu pochod, v tomto případě politický).

Žánrově byla konference velmi pestrá. Hlavní přednášející přicházeli především z akademického prostředí a jejich příspěvky se týkaly nejčastěji otázek spojených s hlavním tématem. Jak si již mohli povšimnout účastníci konference *Škola vs. Paměť* pořádané ÚSTR v roce 2014, nějaký druh společenských rozporů, citlivé historie a velmi rozdílného vzpomínání různých společenských skupin lze nalézt téměř v každé společnosti. Proto téma promlouvalo nejen ke kolegům z balkánských zemí, ale též k západoevropským učitelům. Ti se ve své praxi vyrovnávají s koloniální minulostí nebo kolaborací vlastních zemí za druhé světové války. Za nejinspirativnějšího mluvčího, jenž spojuje akademický výzkum, přípravu učitelů a vlastní pedagogickou praxi, považujeme Alana McCullyho z University of Ulster. Ten výstižně popsal situaci, kdy v Severním Irsku neexistuje žádný konsenzuální národní příběh. Žáci navštěvují konfesijně rozdělné školy, dokonce i učitelé jsou dodnes vzdělávání odděleně podle své kulturně-politické příslušnosti. Rodinná paměť hraje v takové situaci při tvorbě historického vědomí mládeže zcela zásadní roli. Není bez zajímavosti, že s konceptem školy jako bezpečného prostředí pro diskusi o kontroverzních tématech už pracujeme v pojetí výuky, kterou rozvíjíme na tématu tzv. třetího odboje v Československu.

V severoirském vzdělávacím systému je již od 90. let 20. století základní hodnotou multiperspektivita a prohlubování interpretačních dovedností žáků. Od kurikulární reformy v roce 1990 je kontroverzní historie záležitostí druhého stupně základní školy a středního vzdělávání, zatímco první stupeň základní školy buduje kompetence a dovednosti pomocí lokální historie, festivit a tematického přístupu. Jednou z určujících charakteristik vývoje historického vzdělávání Severního Irska je přístup k základním vzdělávacím cílům. V irské debatě se řeší otázka, zda dějepis má vést primárně ke znalosti dějin a osvojení historiografických metod (vnitřní cíle), nebo si žáci

na historické látce osvojují rozmanitější dovednosti jako kritické myšlení a mediální analýzu (vnější cíle).

Současné kurikulum platné od roku 2007 je vedeno v obecné rovině a akcentuje především vnějškové cíle vzdělávání. V rozsahu jedné tiskové strany programového průvodce je shrnut obsah historického vzdělávání pro 11–14leté (dějepis je všeobecně povinným předmětem do 14 let). Žáci například mají být vedeni k *pátání po způsobech, jakými byla historie selektivně interpretována, aby vytvořila stereotypní vnímání a pomohla odůvodnit postoje a činy. [...] Cílem tohoto úkolu je vzájemné porozumění.*

Diskuse mezi zastánci vnitřních a vnějších cílů je v různé míře přítomna nejen v České republice, ale obecně je jedním z nejzásadnějších témat oborové didaktiky (nejen) dějepisu. Euroclio jako celek stojí poměrně rozhodně na pozici vnějších cílů, ale různé variety na této škále se objevovaly v rámci celé konference. Neměli jsme však z debaty dojem mýjení historiků a didaktiků, známý z českého prostředí. V evropském kontextu jsou historici-profesionálové vstřícnější k nutnosti promýšlet historické materiály vzhledem k didaktickým cílům například i kvůli tomu, že sama historiografie je reflexivnější.

Z bohaté nabídky prakticky zaměřené části konference nás nejvíce zaujaly exkurze v kreativním Nerve Center v Londonderry a návštěva výuky na několika školách v Belfastu.

Nerve Center začínalo v 90. letech jako místní svépomocné komunitní centrum zaměřené na mladé lidi. Od konce 90. let působí ve vlastní budově s divadlem, kinem, hudebními zkušebnami, video a animačními střižnami a podobně. Zaměřuje se na propojení umění, technologií, kreativního vzdělávání a též historie. Důležitým vzdělávacím prvkem je kreativní proces a řemeslný výkon. Mladým lidem, školám a učitelům jsou nabízeny kurzy například stříhání digitálního videa, animace či vytváření komiksu. Je zde i laboratoř FabLab. Jedná se o součást franšízy Massachussets Institute of Technology založené v roce 2001. Volně spojená síť těchto laboratoří je založena na sdíleném étosu open source hardware a přístupu „udělej si sám“. Nabízí digitálně řízené malé výrobní stroje, jako například 3D tiskárny, laserové řezačky či digitální střižny. Vzhledem k míře rozšíření 3D tiskáren v severoirských školách pak kurzy 3D získávají nový význam. Žáci a studenti se učí například modelování objektů využitelných v dějepisu (artefakty, reliéfy měst či pevností a podobně). Velmi úzké propojení kreativního využití technologií, výtvarné a prakticky (rukodělné či digitální tvorbou) zaměřeného vzdělávání a výuky o minulosti je českému prostředí zatím dost vzdálené. Pro mnohé účastníky to nebylo nic nového, zejména na Islandu je síť FabLab velmi hustá, mezipředmětová spolupráce tohoto typu je však poměrně rozšířená též v dalších západoevropských zemích.

Některé z projektů Nerve Center se týkají historie. Díky podpoře vlády v rámci Dekády stoletých oslav se nemalá část vzdělávacích aktivit týká historického vědomí. Jde například o podnětné projekty „Teaching divided histories“ či řadu komiksů a interaktivních aktivit typu animace vlastních historizujících filmových sekvencí v sérii Kreativní stoleté výročí (Creative centenaries). Výsledek můžeme posoudit například v aktuální publikaci k Velikonočnímu povstání a bitvě na Sommě (připomíná se na jaře 2016), kdy jsou oba příběhy zpracovány v jednom komiksu, ale odděleně, s vlast-

ními úvodními obrazy, které jsou zrcadlově umístěny na přední straně. Na publikaci jasně vidíme meze společného vzdělávání a multiperspektivity. Komunity jsou v Severním Irsku natolik rozdělené, že je třeba neustále vyvažovat a i ty nejinnovativnější výukové pomůcky jsou de facto rozděleny po společensko-politické linii.

Návštěva výuky ve školách se odehrávala po malých skupinkách po celém Belfastu. Bezprostřední zážitek z výuky na prestižní katolické škole či experimentálním státním gymnáziu ukázal opět jak kreativitu a vzdělávací úsilí v rozdělené společnosti, tak také jeho jasné meze v současné společenské situaci. Vyučování na experimentálním gymnáziu Coláiste Feirste probíhá kompletně v irštině, klade tedy enormní nároky na pedagogy, protože zdroje v tomto jazyce jsou omezené. Pocházejí pouze z Irské republiky, a ani tam nejsou, i vzhledem k počtu rodilých mluvčích (celkem do 30 tisíc na celém území Irského ostrova) a roli irštiny, příliš rozšířené, a to i přes aktuální vládní podporu rozvoje tohoto původního jazyka. Přestože musí učitelé narážet na množství překážek nejen v oblasti zdrojů a pomůcek, ale i aktivního zapojení rodičů, kteří jazyk povětšinou neumějí, pevné základy konstruktivistického a otevřeného přístupu ke vzdělání o minulosti se zdály být přesvědčivé.

Výběrová dívčí škola Dominican College patří podle národních testů k nejlepším školám v Severním Irsku (kde obvykle dominují katolické školy). Hodina dějepisu ukázala, jak může vypadat výuka, při níž jsou diskuse a samostatné bádání hlavní náplní, a jak to vede k aktivnímu zapojení žákyň. Otázkou zůstává, zda přísný výběr žákyň nejde proti multiperspektivnímu pohledu na dějiny – katolická nauka na škole je stále velmi viditelná.

Paralelní seminární program, představující aktivity či výstupy jednotlivých organizací či jednotlivců k ústřednímu tématu, dostal na konferenci prostor ve dvou dnech. Měli jsme tak možnost provést účastníky semináře online vzdělávacím prostředím Socialism Realised (socialismrealised.eu), kterou vyvíjí pro zahraniční publikum Oddělení vzdělávání ÚSTR. Výjimečně soustředěný interaktivní seminář nám poskytl řadu podnětů. Zřejmě nepřekvapivější byla míra, do jaké si zejména učitelé ze skandinávských zemí asociují s komunistickým režimem sociální inovace a sociální bezpečí. Mezi základními představami spojenými s tehdejšími zřízením v Československu tedy nebyly jen „politické čistky“ či „sovětské tanky v roce 1968“, ale třeba i „zmrzlina“ či „vzdělávání zdarma“. Neznamená to v jejich případě nutně popírání represivní stránky socialistického zřízení, avšak přímo to vybízí ke srovnání různých způsobů vzpomínání na komunistický režim. Právě to je jedno z témat, na která se portál soustřeďuje.

Poměrně povzbudivé bylo též setkání zájemců o hlavní samostatný projekt Euroclia, portál Historiana (<http://historiana.eu/>), který nabízí učitelům prameny k různým tématům evropských dějin. Mnohé principy této vzdělávací databanky, vedené odborně i v Česku známým Robertem Stradlingem, se totiž s našimi představami vtělenými do Socialism Realised kryjí. Podobně jako Historiana usilujeme o propojení perspektivy lidských zkušeností, výuky o konkrétních historických událostech a procesech a promýšlení občanských postojů, které z poznávání minulosti plynou.

Z interního průzkumu týmu Historiany vyplývá, že evropští učitelé mají zájem využívat více podklady k dějinám tzv. východního bloku. Socialism Realised nabízí

materiály, které vycházejí vstříc požadavkům tematickým a zároveň odpovídají didaktickým trendům. Na krátké ukázce z televizního seriálu *Zdivočelá země* tedy žáci z jiných zemí například promýšlejí otázky jako loajalita vůči politickému režimu nebo možnosti občanského odporu. Metodika práce s filmem i zasazení dějin Československa do obecnějších historických souvislostí byla účastníky konference hodnocena kladně a jednalo se o zajímavou platformu pro diskusi a propagaci tohoto výukového prostředí.

Konference nebyla jen kombinací akademického, praktického a poznávacího. Sdílení zkušeností mezi vzdělavateli mimo oficiální program je organizátory podporováno až na hranici nenucenosti (rozdělování do různorodých skupinek a podobně), nicméně dobře funguje. Jednotliví účastníci mají specifické a cenné know-how, a tak dostali příležitost neformálně si pohovořit o problémech a zvlátnostech výuky o minulosti v tak rozdílných zemích, jako jsou například Makedonie, některé státy Německa, Island či Nizozemsko. Přemýšlíme, jak se účinně zapojit do rozvoje Historiany a do dalších aktivit Euroclia v budoucnu.

◆ Vojtěch Ripka – Karin Hoření